

GLOBALIOS ARCHITEKTŪROS PAVIDALAI VILNIAUS KONTEKSTE

Romualdas Kučinskas

*Vilniaus dailės akademija, Architektūros katedra
El. paštas rkucinskas@yahoo.com*

Anotacija. Analizuojamos globalios architektūros apraiškos Vilniaus mieste Gugenheimo Ermitažo muziejaus pavyzdžiu. Aptariami architektūros atsiradimo ypatumai. Globali architektūra skiriasi nuo lokalsios architektūros savo atsiradimo prielaidomis, realizavimo galimybėmis ir savo architektūrine išraiška. Tačiau, nepaisant šių aplinkybių, Lietuvos kūrybinės sąjungos ir pavieniai kūrėjai vertina globalią architektūrą iš lokalių pozicijų. Jie naudoja sampratas ir metaforas, susiformavusias lokaliaje aplinkoje. Todėl vertinimai įgauna neigiamą konotaciją.

Reikšminiai žodžiai: globalus, kontekstualus, medijos, skaitmeninė architektūra.

Įvadas

Pasirinkti tokią temą paskatino neseni įvykiai Vilniuje ir juos lydėję pranešimai įvairiose visuomenės informavimo priemonėse. Turima omenyje iniciatyva įkurti Gugenheimo Ermitažo muziejų Vilniuje ir kūrybinių organizacijų bei pavienių kūrėjų reakcija į šią iniciatyvą.

Pagrindiniais temos nagrinėjimo terminais bus „globalus“, „kontekstualus“, „medijos“ ir „pavidalai“. O pačią temą norėčiau panagrinėti remdamasis Williamo J. Mitchello išvalga apie didėjančią skaitmeninių technologijų įtaką šiuolaikinei architektūrai.

W. Mitchello manymu, skaitmeninė revoliucija nėra vien triukšminga reklama ar hiperbolė. Ši garsiai skelbiama technologijų kaita yra išties reali. O ypatinga ji tuo, kad tai nėra koks nors atskiras išradimas kaip visi kiti iki tol. Kaita prasidėjo keliems iki šiol atskirai besiplėtojusiems procesams susiliejus į vieną. Ši susiliejimą galima prilyginti cheminei reakcijai, kai sumaišius kelis neutralius komponentus, gaunama netikėtai audringa reakcija (Mitchell 2002: 15, 16). Su šiais komponentais siejamas platus skaitmeninės veiklos formų, produktų ir paslaugų spektras: telefonas, radijas, kabelinė televizija, kompiuteriai, galybė elektroninių prietaisų, spauda, reklama, pramogos, įvairiausios elektroninės verslo formos, tokios kaip akcijų biržos ir pan. Naudojant visas šias formas išsklaidyta, dematerializuota informacija juda po pasaulį kompiuteriniais tinklais vis didėjančiu greičiu ir vis sunkiau suvokiamais kiekiais. Toks judėjimas ir sukelia revoliucinius pokyčius pasaulėžiūroje ir įvairiose tarpusavyje susijusiose srityse: ekonomikoje, architektūroje. Prie tokių

pokyčių priskirčiau ir Gugenheimo Ermitažo muziejaus įkūrimo iniciatyvą.

Globalumo ir lokalumo santykiai

Pasirodžius viešai informacijai apie tai, kad tarptautinio muziejaus projektas bus atrinktas uždaro konkurso būdu, kuriame dalyvaus tik užsienio architektai, Lietuvos architektų sąjungos (LAS) Vilniaus skyriaus valdyba išplatino viešą laišką iniciatyvos organizatoriams: „<...> LAS, būdama tarptautinių organizacijų narė, yra atvira kūrybiniam bendradarbiavimui su kolegomis iš užsienio, tačiau yra įsitikinusi, kad vien tik garsus menininko vardas negali būti laikomas kokybiško sprendimo garantu <...>“ (LAS Vilniaus skyriaus valdyba 2007).

Tačiau į šį viešą kreipimąsi nebuvo atsižvelgta. Kodėl? Manau, atsakymas susijęs su skirtingu veikiančiųjų pusių supratimu ir skirtingu masteliu. Šie skirtumai pasireiškia tuo, kad LAS yra kūrybinė sąjunga ir veikia lokaliame Lietuvos kontekste, o Gugenheimo Ermitažo muziejaus iniciatoriai veikia remdamiesi globalios meno industrijos principais, funkcionuojančiais labai plačiu mastu. Šie reikalauja, kad veikla būtų grįsta globaliais prekių ženklais ir būtų lengvai atpažįstama viso pasaulio turistams, potencialiems muziejų lankytojams. Tuo pačiu principu formuojama ir architektų atranka, kur architektas yra ne „garsus menininkas“ pagal LAS sampratą, o architektūros žvaigždė, dėl skaitmeninių medijų globaliai žinomas architektūrinis prekės ženklas. Pastato architektūrinėje išvaizdoje svarbiausiu tikslu tampa ne „kokybiškas sprendimas“, o lengvai atpažįstamas pavidalas.

Su tokiomis pačiomis problemomis susidūrė ne tik architektai, bet ir muziejininkai, dailėtyrininkai. Aptarinėjant būsimo muziejaus santykį su lietuvių įsigyta *Fluxus* darbų kolekcija bei idėja papildyti šią kolekciją „gyvuoju menu“ susidurta su abejingumu. „<...> šis muziejus yra glaudžiai susijęs su globalia meno rinka, o lokalinių kompleksų refleksijos jam iš esmės nerūpi“ (Trilupaitytė 2008: 7).

Lokalijs ir globalios architektūros potencialai

Lokali architektūra gali remtis tik vietine tradicija, išmone ir išgalėmis, o globali architektūra turi galimybę pasinaudoti labai plačiais moksliniais ir gamybiniais ištekliais, kurie pasižymi didžiuliu techninių galimybių skirtumu, palyginti su lokalia architektūra. Vieni iš esminių skirtumų yra kompiuterinis modeliavimas, paremtas neeuclidine geometrija, ir ekonominės šių modelių įgyvendinimo galimybės.

Šiandieninės kompiuteriu modeliuojamos architektūros formų ištakos slypi XIX a. pradžioje, kai vokiečių mokslininkas Carlas Fridrichas Gaussas padėjo matematinius pamatus diferencialinei geometrijai (Nehlsen 2008). 1 pav. pateikta Matematinė formulė, paversta geometrine figūra.

Dabar diferencialinės geometrijos priemonėmis tyrinėjami paviršiai ir kreivės trimatėje erdvėje. Atsiradus kompiuteriniam modeliavimui, matematinės idėjos, iki tol reiškiamos tik formulėmis, įgijo visiškai naują postūmį. Dėl efektingos grafinės erdvinės išraiškos jos tapo įdomios ir prieinamos daugeliui žmonių (Matematisches Forschungsinstitut ... 2008), o kreivinių paviršių savybių modeliavimas ir tyrimas tapo neatsiejama daugelio pramonės šakų (aviacijos, laivybos, automobilių gamybos etc.) veiklos dalimi.

Dabar diferencialinės geometrijos priemonėmis tyrinėjami paviršiai ir kreivės trimatėje erdvėje. Atsiradus kompiuteriniam modeliavimui, matematinės idėjos, iki tol reiškiamos tik formulėmis, įgijo visiškai naują postūmį. Dėl efektingos grafinės erdvinės išraiškos jos tapo įdomios ir prieinamos daugeliui žmonių (Matematisches Forschungsinstitut ... 2008), o kreivinių paviršių savybių modeliavimas ir tyrimas tapo neatsiejama daugelio pramonės šakų (aviacijos, laivybos, automobilių gamybos etc.) veiklos dalimi.

Pirmuoju globaliai architektūrai svarbiu kompiuterinio modeliavimo etapu reikėtų laikyti XX a. 9-ajame dešimtmetyje iškilusį „dekonstruktyvizmą“. Ši architektūros srovė labiausiai žinoma kaip intelektualinis judėjimas, įkvėptas lingvistinių prancūzų filosofo

Jacques Derida koncepcijų. Viena iš dalyvių buvo ir architektė Zaha Hadid. Svarbiausiu šio judėjimo tikslu laikyti bandymai nutraukti architektūros ryšius su konstruktyvia moderniosios architektūros logika. Tačiau kai kurie architektūros kritikai didžiausiu šio judėjimo laimėjimu laiko ne sąsajas su lingvistiniu poststruktūralizmu, o kompiuterinio modeliavimo taikymą, atvėrusį visiškai kitokias galimybes. Kai kuriais atvejais pastatams projektuoti buvo naudotos net karinėje pramonėje taikomos modeliavimo programos (Melvin 2007).

Globalios architektūros pavidalai

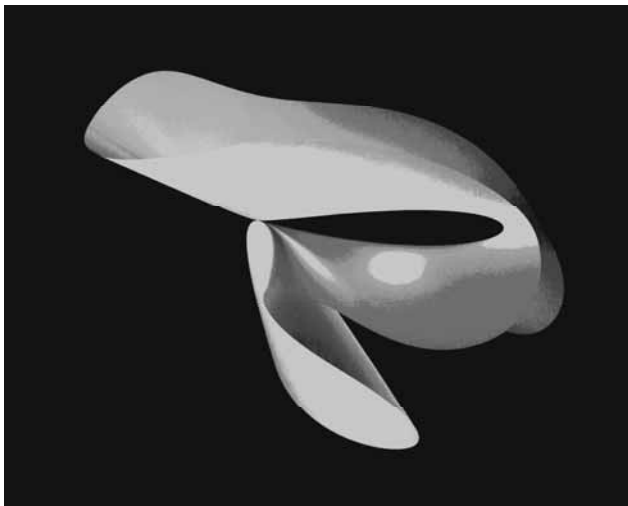
Šiandieninė globali architektūra pasireiškia sudėtingomis formomis. Viena iš jų architektūros kritikoje įvardijama kaip metaracionalizmas. Tai etapas, kai susiduriama su įprastinės logikos ir racionalumo griuvimu. Įvairiose žmogaus veiklos srityse iškyla didžiulių prieštaravimų, griaunančių įprastinį nuoseklumą ir kasdienes vertybes. Tuomet pasiturinčioje visuomenėje išnyksta prasmingas skirtumas tarp to, kas yra prabanga, ir to, kas yra būtinybė, ekscentriškas elgesys tampa norma, o įvykių vertinimas ir supratimas netenka priežastingumo.

Būtina paminėti ir kitas šiuolaikinės architektūros tendencijas – morfogenetinę ir biomorfinę. Šiandieninė Zaha Hadid kūryba priskiriama būtent pastarajai. Tačiau niekas nestovi vietoje. 2008 m. 11-ojoje Venecijos architektūros bienalėje *Hadid* firmos partneris Patrikas Schumacheris paskelbė visiškai naujo architektūros stiliaus – parametricizmo manifestą. Naujas žingsnis buvo paremtas tokių architektūrinių firmų kaip MAD, f-u-r, UFO, *Plasma Studio*, *Minimaforms*, *ArandaLasch*, *AltN Research+Design*, MOH darbų ekspozicija (Schumacher 2008).

Dėl plačiai taikomos kompiuterinės technikos šiandieninė architektūra kartais vadinama tiesiog skaitmenine, o pati technologija tarpusavyje jungia daug sričių. Skaitmeninių medijų įtaką dabarčiai puikiai išreiškia Marchallo MacLuhano samprotavimai. Jo manymu, elektroninės ryšio priemonės daro stiprų psichinį poveikį žmogui. Jos suspaudžia erdvės ir laiko dimensijas, kartu jas tarsi ir panaikina. Nykstant laiko ir erdvės dimensijoms, elektroninės komunikacijos formos kartu panaikina priežasties ir padarinio prielaidą. Jeigu skirtingose pasaulio vietose vykstančius įvykius ir atsakus į juos galima išvysti vienu metu, tai nebūtinai kažkas yra laiko pasekmė. Seka tampa vien pridėtinė, o ne priežastinė (McLuhan 2003).

2 pav. pateikiamas Gugenheimo Ermitažo muziejaus Vilniuje konkursinis projektas.

Taip formuojasi naujas pasaulio paveikslas. Pasiklidęs, becentris ir belaikis paradoksalus vientisumas, lydymas kontrastingų intarpų. Architektūroje tai pasireiškia ypač sudėtingomis formomis. Šios formos perkeltine prasme iliustruoja naują, reliatyvią ir nestabilią tikrovę, nuolat veikiamą skaitmeninių medių ir globalios ekonomikos galios.

1 pav. Matematinė formulė, paversta geometrine figūra

Fig. 1. Mathematical formula converted into geometrical figure

2 pav. Gugenheimo Ermitažo muziejus Vilniuje, konkursinis projektas (Z. Hadid)

Fig. 2. Z. Hadid. Guggenheim Hermitage Museum Vilnius, competitive project

Globali architektūra Vilniuje

Lietuva tebėra lokalumo ir modernizmo logikos veikiamas architektūros kraštas. Iš dalies Lietuva suvokiama ir kaip agrarinė šalis. To nepakeitė net tarybiniais metais vykusio industrializacija. Šiandien vykstantys konversijos procesai labiau siejami su demilitarizacija (pvz., Šiaurės miestelis) nei su postindustrializacija. Todėl globalios architektūros pavidalai

mūsų krašte pasitinkami nevirties genamais pareiškimais, o neįprastos architektūros pavidalai suvokiami naudojant maisto produktų ar gamtos formų metaforas: „Vilniuje, specifinės europietiškos architektūros apsuptyje, ant išpūdingo Neries kranto, iškils naujoviškas architektūrinis vai(z)dinys – arabiškas koldūnas ant milžiniško padėklo. Kai kas jame išvelgia super modernų laivą, atplaukusį Nerimi į Vilnių su nedidele gudročių kompanija, o kai kam jis primena po lietaus iš kiauto išlindusią gigantišką sraigę ...“ (Lankauskas 2008).

Tai, kad aptakios architektūros formos yra veikiamos kitokių technologinių galimybių ir kitokių visuomenėje cirkuliuojančių idėjų, o analizuojamos turi būti remiantis kitokiomis sampratomis, daugeliui architektūros vertintojų nėra žinoma.

Apibendrinimai

Klausimą, ar žvaigždės statusas garantuoja gerą architektūros kokybę, keliamo ne tik mes. Ir atsakymas, kurį pateikia amerikiečių architektūros kritikė C. Davidson, yra „taip“ (Davidson 2000), bet su tam tikromis išlygomis. Visų pirma reikia suprasti, kad žiniasklaidos remiama „žvaigždžių kultūra“ yra neatsiejama vakarietiško gyvenimo dalis. Sporto, muzikos ir kino žvaigždės yra galingas visuomenės nuomonės formavimo, reklamos, kryptingo vartojimo skatinimo ir galu gale pačios ekonomikos įrankis. Todėl jeigu architektūra nežaidžia „žvaigždžių žaidimu“, ji tiesiog nėra šiuolaikinio ekonominio gyvenimo dalis. Architektai turi išmokti naudotis žiniasklaida. Antroji išlyga ta, kad architektūros žvaigždės statusas nėra būdas gauti geresnį staliuką restorane. Jis suteikia galimybę diskutuoti architektūrai rūpimais klausimais ir būti išgirstam. O pati architektūra, būdama visuomenės dėmesio centre, turi galimybę išlaikyti savo prestižą ir aukštą kokybę.

Išvados

1. Lietuvos kūrybinės sąjungos ir pavieniai kūrėjai vertina globalią architektūrą iš lokalių pozicijų. Jie naudoja sampratas ir metaforas, susiformavusias lokaloje aplinkoje, todėl vertinimai įgyja klaidingą, o dažnai – ir neigiamą konotaciją.

2. Architektai, atsiriboję nuo „žvaigždžių kultūros“ trūkumų, turėtų geriau suprasti ir išnaudoti populiarią žiniasklaidą savo profesijos naudai.

Literatūra

- Davidson, C. 2000. Does the „starchitect“ system promote good design? *Architectural Record* 2: 51–52.
- LAS Vilniaus skyriaus valdyba. Dėl *Guggenheimo-Ermitažo muziejaus Vilniuje* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2009 01 14]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/LT.php?content=opinions&Id=36>>.
- Lankauskas, R. 2008. Du (ne)vilties laiškai, *Kultūros barai* 7–8: 29.
- Matematisches Forschungsinstitut Oberwolfach. Imaginary* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 12 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.imaginary2008.de>>.
- McLuhan, M. 2003. *Kaip suprasti medijas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Melvin, J. 2007. ...izmai. Vilnius: Mūsų knyga. 136 p.
- Mitchell, W. 2002. *E-topija*. Vilnius: ALK, 15–16.
- Nehlsen, A. 2008. *Skaičių princas*. GEO 7. 93 p.
- Schumacher, P. 2008. *Parametricism as Style – Parametricist Manifesto* [interaktyvus]. London [žiūrėta 2009 01 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.patrikschumacher.com/Texts/Parametricism%20as%20Style.htm>>.
- Trilupaitytė, S. 2008. Ką darysime su Fluxus kolekcija? *Kultūros barai* 7–8: 7.

GLOBAL ARCHITECTURAL FORMS IN THE CONTEXT OF VILNIUS

R. Kučinskas

Summary

Manifestations of global architecture in the city of Vilnius are analysed on the example of Guggenheim Hermitage Museum. Peculiarities of the architecture's origin are discussed. Global architecture is different from local architecture by preconditions of its origin, possibilities of realisation and its architectural expression. However, irrespective of these circumstances Lithuanian creative societies and individual architects evaluate global architecture from local positions. They use conceptions and metaphors formed in the local environment. Therefore, evaluations assume a negative connotation.

Keywords: global, contextual, media, digital architecture.